

טעמי המקרא שאינם בהתאם לתחביר: שתי דוגמות

רצוני להצביע על שני פסוקים שבהם החלוקה של טעמי המקרא אינה מתאימה לתחביר, ולהציע הסבר לחלוקה.

הפסוק הראשון הוא "רְבֹעֵ הִיָּה כְפֹל עֲשׂוּ אֶת הַחֶשֶׁן, זָרַת אֲרָכּוּ וּזְרַת רַחְבוֹ כְּפֹל" (שמות לט, ט). לפי התחביר החלוקה של הצלע הראשונה של הפסוק היא אחרי המילה היה: *רְבֹעֵ הִיָּה, כְּפֹל עֲשׂוּ אֶת הַחֶשֶׁן. ולפי זה הטעמים צריכים להיות: *רְבֹעֵ הִיָּה כְּפֹל עֲשׂוּ אֶת הַחֶשֶׁן. אבל לפי הטעמים החלוקה היא אחרי המילה כְּפֹל: הצלע המסתיימת באתנחתא שתחת המילה החשן מתחלקת על ידי הטפחא תחת המילה כְּפֹל; התביר שתחת המילה היה מחלק את הצלע "רְבֹעֵ הִיָּה כְּפֹל". ולמה חילקו בעלי הטעמים את החלוקה העיקרית אחרי המילה כְּפֹל, בניגוד לתחביר, ולא אחרי המילה היה, בהתאם לתחביר? מסתבר שיש כאן אשגרה מהפסוק המקביל: "רְבֹעֵ יִהְיֶה כְּפֹל" (שמות כח, טז). שם אין מילים מקבילות ל"עשו את החשן" שבשמות לט, ט. המילים "רְבֹעֵ יִהְיֶה כְּפֹל" בשמות כח, טז הן יחידה אחת. בהשפעת הפסוק המקביל הטעימו בעלי הטעמים גם את המילים בשמות לט, ט כיחידה אחת, אף על פי ששם החלוקה היא בניגוד לתחביר.¹

אמנם בשני הפסוקים האלה, שמות כח, טז ושמות לט, ט, הטעמים של הביטויים המקבילים, "רְבֹעֵ יִהְיֶה כְּפֹל" ו"רְבֹעֵ הִיָּה כְּפֹל", אינם דומים. אין כאן העברה של טעמים מהפסוק האחד לשני; יש כאן השפעה של חלוקת היחידה. המילים "רְבֹעֵ הִיָּה כְּפֹל" נחשבות כיחידה אחת, בהשפעת הפסוקית "רְבֹעֵ יִהְיֶה כְּפֹל". לעת עתה לא מצאתי דוגמה נוספת לתופעה הזאת.²

פסוק אחר הראוי לתשומת לב בהקשר הזה הוא: "וְאָמַר אֲבָךְ נִצְחֵי וְתוּחַלְתֵּי מִן" (איכה ג, יח). הדעה הרווחת אצל המפרשים היא שהפסוק הזה הוא בעל צלע

1. את ההסבר הזה שמעתי מפי מייסל כהן. לדוגמות נוספות של פסוקים שבהם החלוקה של טעמי המקרא אינה מתאימה לתחביר ראה מאמרו, D. B. Freedman and M. B. Cohen, "The Masoretes as Exegetes", *Masoretic Studies*, 1 (1974), pp. 25-36.

2. כבר עמד מ' ברויאר על תופעה דומה בקשר לפסוק אחר. הוא אומר שהטעמים של היחידה "ישאר ישוב בך" (ישעיהו ז, ג), שהם בניגוד לתחביר, הושפעו מהפסוק "ישאר ישוב בו" (שם י, כב), ששם הם מתאימים לתחביר. ראה דבריו בספרו טעמי המקרא, ירושלים תשמ"ב (להלן ברויאר), עמ' 383-384. אבל בדוגמה הזאת הטעמים הם זהים בשני הביטויים, בעוד כאן, כאמור, החלוקה של הטעמים דומה בשני המקומות, אך הטעמים עצמם שונים.

אחת, שנצחי ותוחלתי אבדו מה'.³ לפי זה החלוקה העיקרית צריכה להיות במילה ותוחלתי,⁴ והטעמים צריכים להיות: *ואמר אבד נצחי ותוחלתי מה'.⁵ אבל בעלי הטעמים חילקו את הפסוק אחרי המילה נצחי על ידי הזקף קטן שבמילה זו. ויש לתת את הדעת למה חילקו בעלי הטעמים אחרי המילה נצחי. אפשר לשער שהפסוק הזה מורכב משתי צלעות מקבילות.⁶ הצלע הראשונה היא "אבד נצחי [מה]" והשנייה היא "ו[אבד] תוחלתי מה". כל צלע בנפרד איננה שלמה בפני עצמה; צריך למשוך את המילה מה' מהצלע השנייה לראשונה, ואת המילה אבד מהראשונה לשנייה.⁷ לפי זה החלוקה העיקרית צריכה להיות אחרי המילה נצחי, ואכן כך חילקו בעלי הטעמים.

אלא שיש מקום לתהות אם אכן נתכוונו בעלי הטעמים לפירוש הזה. הרי, כאמור, הרבה מפרשים פירשו את הפסוק כצלע אחת. ויתרה מזו, לעתים בפסוקים שסביר לחלקם כתקבולת מטעמיים אותם הטעמים כצלע אחת ולא כתקבולת. למשל, בשמות כ, יט, "לֹא תִעֲשׂוּן אֹתִי אֱלֹהִי כִסֶּף וְאֵלֹהֵי זָהָב לֹא תִעֲשׂוּן לָכֶם", מתקבל על הדעת לומר שיש כאן תקבולת ולחלק את הפסוק אחרי המילה כסף: *לא-תעשון אתי אלהי כסף, ואלהי זהב לא תעשון לכם.⁸ אבל הטעמים מצרפים את הביטויים אלהי כסף ואלהי זהב יחד בצלע השנייה, ומחלקים את הפסוק אחרי המילה אתי. ובבמדבר כג, ז, בצלע "מִן־אָרֶם יִנְחָנִי בַלֶּק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַר־יְקָדָם", סביר לפרש שיש כאן תקבולת ולחלק את הצלע אחרי המילה בלק: *מן-ארם ינחני בלק, מלך-מואב מהררי-קדם,⁹ אבל הטעמים מצרפים את בלק ומלך מואב לביטוי אחד.

3. ראה למשל התרגום האנגלי של ה־Jewish Publication Society (להלן: JPS), Philadelphia 1969, והפירוש של י"צ מושקוביץ בדעת מקרא, ירושלים תשל"ג.
4. אמנם לפי התחביר החלוקה העיקרית היא אחרי המילה ואמר, אבל לרוב, כשיש בראש פסוק מילת אמירה, הפסוק אינו מתחלק אחרי המילה הזאת אלא באמצע המשפט העיקרי. ראה ברויאר, עמ' 348–349.
5. יש לעתים נטייה להזיז את החלוקה העיקרית ימינה, כאשר מקומה הטבעי הוא במילה הסמוכה למילה האחרונה, אבל נטייה זו קיימת בפסוק המתחלק על ידי אתנחתא כדי למנוע סמיכות אתנחתא לסילוק. ראה ברויאר, עמ' 343. אבל אין נטייה כזאת בפסוק המתחלק על ידי טפחא או זקף קטן.
6. אמנם לא ראיתי את הדבר הזה אצל אחד המפרשים, אבל כך שמעתי בעל פה מפי מייחס כהן ויצחק אייזנר.
7. וזו תופעה נפוצה בשירה המקראית, שיש למשוך מילה מהצלע הראשונה לשנייה. אבן עזרא מפרש כך את תהלים יח, כב ו־לול, יא. ראה גם ע"צ מלמד, מפרשי המקרא, ירושלים תשל"ח, עמ' 569–570 והערה 144. אשר למשיכת מילה מהצלע השנייה מצאתי לעת עתה רק דוגמה אחת, אחת, שופטים ה, כח. ראה דיונונו על פסוק זה בהמשך.
8. כך מתרגם ה־JPS.
9. גם בפסוק הזה מתרגם ה־JPS את הפסוק כתקבולת.

וכן בדברים יא, יב אומר הפסוק "אַרְץ אֲשֶׁר־הָיָה אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינִי הָיָה אֲלֵהֶיךָ בְּהַ מְרֻשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה". ברור שיש בפסוק הזה תקבולת: הביטוי "ארץ אשר ה' אלהיך דרש אותה" מקביל לביטוי "עיני ה' אלהיך בה", ולכן מסתבר שהביטויים המתארים את הזמן, תמיד ו"מרשית השנה ועד אחרית שנה", גם הם בתקבולת. לפי זה המילה תמיד שייכת לצלע הראשונה והחלוקה העיקרית של הפסוק היא אחריה.¹⁰ וכך הטעמים צריכים להיות: *אַרְץ אֲשֶׁר־הָיָה אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינִי הָיָה אֲלֵהֶיךָ בְּהַ מְרֻשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה. אבל הטעמים מחלקים את הפסוק הזה אחרי המילה אתה. שני הביטויים המתארים את הזמן, תמיד ו"מרשית השנה ועד אחרית שנה", נמצאים בצלע השנייה, ובצלע הראשונה אין ביטוי המתאר את הזמן.

וכן בדברים כח, כד אומר הפסוק, "יִתֵּן ה' אֶת מִטֵּר אֶרְצְךָ אֲבָק וְעֶפְרַי מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמָד". סביר לומר שיש כאן תקבולת ולחלק את הפסוק אחרי המילה אבק: *יִתֵּן ה' אֶת־מִטֵּר אֶרְצְךָ אֲבָק, וְעֶפְרַי מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמָד.¹¹ אבל הטעמים מצרפים את המילים "אבק ועפר" לביטוי אחד, ומחלקים את הפסוק אחרי המילה ועפר.

וכן בשופטים ה, כח אומר הכתוב, "בְּעֵד הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וְתִיבָב אִם סִסְרָא בְּעֵד הָאֲשֻׁנָּב". בחלק הזה של הפסוק ברור שיש תקבולת. הביטוי "בעד החלון" מקביל לביטוי "בעד האשנב". מסתבר שהצלע הראשונה מסתיימת במילה ותיבב,¹² לצלע הראשונה יש להוסיף את המילים "אם סיסרא" מן הצלע השנייה, ולצלע השנייה יש להוסיף את המילים "נשקפה ותיבב" מן הצלע הראשונה.¹³ לפי זה החלוקה העיקרית של החלק הזה של הפסוק צריכה להיות במילה ותיבב, והטעמים צריכים להיות: *בְּעֵד הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וְתִיבָב אִם סִסְרָא בְּעֵד הָאֲשֻׁנָּב. אבל בעלי הטעמים חילקו את החלק הזה של הפסוק במילה סיסרא. לפי זה החלק הזה של הפסוק כולו צלע אחת והמילים "בעד האשנב" נחשבות כמשלים ולכן החלוקה העיקרית היא לפני המשלים האחרון.¹⁴

ובכן, ראינו פסוקים אחדים שסביר לחלקם כתקבולת, ובעלי הטעמים הטעימו את האיברים המקבילים ביחידה אחת.¹⁵ כמובן, אי-אפשר לומר על סמך דוגמות אלה

10. את ההסבר הזה לא מצאתי במפרשים.

11. כך אכן מתרגם ה-JPS.

12. כך מתרגם G. F. Moore, *Judges*, ICC, Edinburgh 1895, p. 173.

13. ראה הערה 7.

14. ראה ברואר, עמ' 330 ואילך.

15. על התופעה הכללית הזאת כבר עמד J. Kugel, *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*, New-Haven-London 1981, pp. 109-116

שבעלי הטעמים לא חילקו אף פעם בהתאם לתקבולת, אבל לאור נטייה זו של בעלי הטעמים לחלק פסוק שלא בצורת תקבולת, יש מקום לשקול שגם באיכה ג, יח, שם התקבולת אינה ברורה על פניה, לא התכוונו בעלי הטעמים לתקבולת אלא לדבר אחר.

ואכן, מסתבר יותר שהטעמים מבוססים על דברי איכה רבה לפסוק הזה: "ארשב"ל משהקדוש ב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה חוזר ומרחם עליהם. הה"ד ואומר אבד נצחי"¹⁶ ומסביר בעל מתנות כהונה: "ופי' הכתוב אמרתי שאבד נצחי, אבל תוחלתי מאת ה' שדרכו לשוב ולרחם". החלוקה של הטעמים, שחילקו את הפסוק אחרי המילה נצחי, עולה יפה עם הדרשה הזאת. וכבר מצאנו מקומות שבהם הטעמים מבוססים על דרשה.¹⁷ ולכן מתקבל על הדעת שהטעמים מבוססים על דרשתו של ריש לקיש.

16. פרשה ג, סוף פסוק ו.

17. עיין ברויאר, עמ' 370 ואילך.